

ВІДГУК

офіційного опонента

на дисертацію Іваницької Божени Василівни «Преса господарських товариств Східної Галичини: тематичні аспекти, суспільно-політична роль (1918 – 1939 рр.)», представлену на здобуття наукового ступеня кандидата наук із соціальних комунікацій за спеціальністю
27.00.04 – теорія та історія журналістики

Серед малодосліджених проблем історії української журналістики є не лише окремі видання, а й, на жаль, великі пласти преси. Серед них, наприклад, значний масив періодики господарських товариств Східної Галичини 1918 – 1939 рр., яка досі не була об'єктом спеціального вивчення. І це, зрештою, зрозуміло: ця преса не вписувалася в контекст більшовицької науки. Не вписувалася тому, що годі було знайти на її сторінках постулати, які більшовицька пропаганда могла б використати в своїй ідеології – а це і національно-патріотичне та морально-духовне виховання, і відстоювання національних інтересів, і акцент на економічному добробуті народу, але, звісно, без організації колгоспів, які на іншій території України перетворили селянина на злидаря, поставили його на межу виживання. І аж ніяк автори, які друкували свої твори на сторінках друкованих видань господарських товариств, не закликали до ворожнечі, до руйнувань, як це робили друковані періодичні видання радянської влади чи партійних комітетів: на противагу їхнім закликам „світове пожарище роздмухати”, господарська преса закликала до миру, пропагувала рівність націй і була, зрештою, як це слушно зазначає дисертантка, помічником селянина в усіх його справах.

Однак господарську пресу Східної Галичини не треба розглядати як якийсь законсервований конгломерат ідей, постулатів, бо значення цієї преси неперехідне, воно є вагомим ланцюгом в усій системі тяглості української журналістики, без чого годі й думати про якесь повновартісне, цілісне написання історії нашої преси.

Водночас нині, коли Україна шукає різні форми господарювання на селі, аби виборсатися з економічної кризи, деякі з них, пропаговані господарськими часописами, не втратили своєї злободенності, що також переконливо свідчить про актуальність теми дисертації, її наукове та практичне значення.

У рамках своєї дисертації Б. В. Іваницька вирішує цілу низку питань, пов'язаних із функціонуванням фахово-господарської преси: встановлює її місце в тогочасному інформаційному просторі краю, осмислює роль як у господарському, так й національно-патріотичному вихованні галичан, а для цього простежує основні тематичні аспекти публікацій, зосереджує увагу на жанровому комплексі тощо.

Водночас дисертантка звертається й до аналізу неперіодичних видань, зокрема тих, які видавалися під егідою товариства „Сільський господар”, „Просвіти” та ін. Переконливості, достовірності викладеного в дисертації матеріалу слугувала також багата джерелознавча база, основу якої становлять не лише монографічна наукова література чи періодичні видання, а також архівні джерела.

Виходячи з того, що повнота розкриття теми залежить передовсім від уміння вести інформаційно-пошукову діяльність як емпіричного матеріалу, так і наукових джерел, зазначу, що дисертантка в цьому засвідчила свою професійну вправність, про що свідчить, зрештою, перший розділ її наукової праці, де вона аналізує джерельну базу наукового дослідження. При цьому здобувачка виходить за хронологічні рамки, окреслені нею в дисертації. Однак це не є недоліком дослідження, а, радше, позитивом, оскільки дало їй змогу, зробивши належні історичні екскурси, довести: господарські часописи не виникли на порожньому місці, а мали своїх попередників.

Розкриттю теми дисертації сприяють добре описані загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, їх багатоаспектність, що допомогло Б. В. Іваницькій вивчити тему комплексно, на багатому емпіричному матеріалі.

Цікавими є міркування дисертантки щодо типології преси. Аналізуючи різні підходи науковців щодо цієї класифікації, Б. В. Іваницька полемізує з ними, пропонуючи власний варіант. При цьому свої міркування вона підкріплює переконливими аргументами, а полеміку веде виважено, тактовно, як і личить дослідникові.

Закономірно, що вивчення господарської преси дисертантка розпочинає із з'ясування суспільно-політичних умов, на тлі яких зароджувалися громадські об'єднання, бо саме культурно-просвітні та господарсько-виробничі товариства слугували тим фундаментом, на якому зароджувалася й розвивалася господарська преса, про що йдеться в першому розділі дисертації.

Окрім цього, дисертантка повно і переконливо простежила еволюцію господарських видань, обґрунтувала їх місце в інформаційному просторі Галичини міжвоєнного періоду, охарактеризувала жанрово-тематичну специфіку та особливості функціонування провідних господарських часописів краю.

Розглядаючи складові ефективності друкованих видань господарських товариств, дисертантка акцентує увагу на майстерності авторів, що виявлялося, наприклад, при мовностилістичному забарвленні їхніх текстів, доводить, що важливим елементом популярності газети є також її творче „обличчя”, яке формується злободенними кореспонденціями, статтями, замітками, авторами яких були здебільшого самі селяни, та продуманою системою подання матеріалів на газетній шпальті.

Водночас дисертантка обґрунтувала, чому тематика також є одним з чинників, що впливає на довіру читачів до газети, бо коли, наприклад, у 1888 р. головну тематичну лінію газети „Батьківщина” почав формувати своїми просоціалістичними поглядами М. Павлик, намагаючись надати часописові радикального змісту, українське суспільство не сприйняло цих ідей і почало відвертатися від нещодавно такого популярного для неї

друкованого органу, що призвело до зменшення передплати і, зрештою, стало причиною припинення видання газети.

Третій розділ дисертації присвячений дослідженню ролі друкованих видань, їх впливові на вирішення злободенних сільськогосподарських проблем, що постали перед галицькими українцями в міжвоєнний період.

Б. В. Іваницька скрупульозно простежила, як преса та книга стали тим фактором, завдяки якому через популяризацію нових форм господарювання селяни могли домогтися збільшення віддачі врожайності навіть з їх невеликих земельних площ, а згодом почали масово засновувати і активно розвивати різні сільськогосподарські кооперативи.

При цьому редакційний досвід господарських часописів міжвоєнного періоду, який зуміла докладно вивчити дисертантка, заслуговує на увагу, бо може бути корисним й для сучасних працівників мас-медіа, як, наприклад, спостереження дисертантки про те, що для ефективності роботи редакціям варто домогтися систематичного поглибленого висвітлення теми; намагання „не загубити” підняту тему протягом тривалого періоду; коли висвітлення теми набуває особливої актуальності, організовувати газетні кампанії; „розбивати” „велику” тему на кілька менших і висвітлювати їх в комплексі, як складову однієї теми тощо.

Дисертантка, аналізуючи десятки газетно-журнальних публікацій, надрукованих на сторінках господарських видань, зробила висновок, що пропаганда нових методів господарювання проводилася редакціями не лише постійно, а й шляхом від простого до складного. Це давало можливість поступово засвоювати відповідні теоретичні постулати, що їх пропагували редакції, і служило фундаментом, завдяки якому згодом можна було вести редакціям мову про складніші проблеми. Таким чином, спочатку пропагувалися деякі, можливо банальні істини, а вже потім інші публікації розширювали тему, ускладнювали її. Бо коли, наприклад, з кінця 1935 р., окремі редакції безпідставно почали ускладнювати виклад матеріалу, вводячи в дискурс статті складні формули, подаючи креслення чи вживаючи

незрозумілі слова, селяни втрачали інтерес до друкованого слова, довіру до газети чи журналу, вимагаючи „не писати надто по-науковому, а писати по-мужицьки”.

Добре показано в дисертації як, пропагуючи нові методи роботи в сільському господарстві, редакції газет виконували посередницьку функцію між господарськими товариствами, їхніми керівними органами і читацьким загалом, як намагалися допомогти селянам розвіяти боязнь до ведення сільськогосподарських робіт за допомогою нових, прогресивних методів, з використанням тогочасних новинок науки і техніки; як, намагаючись зацікавити читача, шукали не лише нових форм подання матеріалу, а й самі ставали ініціаторами проведення різних кампаній, конкурсів тощо.

Звісно, при такому обсязі тем неминучим було їх повторення. Тому дисертантка обґрунтувала доцільність цієї форми редакційної роботи в кожному конкретному випадку.

У міжвоєнний період, як зазначає Б. В. Іваницька, в Галичині не було розгорнутої мережі українських загальноосвітніх шкіл, фахово-господарських навчальних закладів чи культурно-просвітницьких національних інституцій, тому їхню роль мусили виконувати українські друковані видання. Про це йдеться в четвертому розділі дисертації.

Передовсім дисертантка акцентує увагу на функціях ЗМІ, вказує, як їх трактують теоретики журналістики. Заслуговує на увагу уточнення дисертантки про те, що при визначенні функцій ЗМІ доцільно враховувати й історичний контекст, оскільки в різних часових відтинках, у різних суспільно-політичних обставинах функції ЗМІ, як доводить дисертантка на конкретних фактах, можуть змінюватися. Наприклад, у демократичному чи тоталітарному суспільстві, у період становлення мас-медіа чи в епоху глобалізації тощо.

Однак при цьому визнає, що базові функції медій залишаються незмінними, хоча, певним чином, можуть транслюватися, видозмінюватися,

й аргументує цю тезу добре прокоментованими прикладами з діяльності господарських часописів та друкованих видань кооперативів.

Оскільки ж більшість українських селян Галичини були неписьменними, редакції господарських видань зосередили першочергову увагу на виконанні освітньої функції. Аналізуючи матеріали періодики, дисертантка довела, що проблема ліквідації неписьменності не була одноразовою кампанією, бо в міжвоєнний період ця тема майже ніколи не сходила зі сторінок преси, хоча відбувалася з різною інтенсивністю. Провівши відповідні підрахунки кількості публікацій, Б. В. Іваницька встановила частотність висвітлення цієї теми протягом міжвоєнного періоду.

Дисертантка в усьому намагається бути гранично точною. Наприклад, вона спростовує твердження, яке досі було усталене в українській науці про те, що відповідні українські громадські інстанції для навчання неписьменних рекомендували підручник О. Поповича, хоча головну увагу, як вона встановила за допомогою різних джерел, рекомендувалося приділити буквареві О. Солтиса, і лише за його відсутності використовувати підручник О. Поповича.

Дисертантка докладно з'ясувала головні напрями, на яких редакції господарських часописів зосереджували увагу при висвітленні проблем ліквідації неграмотності населення: обґрунтування важливості вирішення цієї проблеми як для кожного неграмотного українця, так і для нації загалом; рекомендацій щодо ефективного проведення навчання; акцентуванні на потребі створення власного національного інформаційного поля, яке б формували українські періодичні і неперіодичні видання тощо.

Проведений дисертанткою аналіз публікацій, присвячених ліквідації неграмотності, засвідчив, що такі публікації здебільшого мали мобілізуючий характер, їх стиль характеризувався безапеляційністю, чіткою мотивацією, використанням різних гасел.

Значна роль господарських часописів у пропаганді книжок, організації та проведенні конкурсів, спрямованих на здешевлення книжкової продукції, формуванні репертуару редакційного портфеля тощо.

Добре в дисертації висвітлено, як редакції господарських часописів намагалися привити галицьким українцям самоповагу, виховати в них почуття національної свідомості, щоб селяни могли стати справжніми європейцями – європейцями за способом мислення, за переконаннями.

Характерною рисою публікацій на теми формування національної свідомості була, як встановила дисертантка, апеляція до конкретного читача, тобто публікації будувалися таким чином, ніби їх автори звертаються до конкретної особи, а не до читацького загалу.

Редакції закликали всіляко берегти українську мову, не засмічувати її полонізмами чи русизмами, висміювали тих, хто цурався рідної мови тощо.

Однак, закликаючи до консолідації нації, редакції пояснювали, що національні пріоритети не мають нічого спільного з національним егоїзмом.

Виховний процес, що його вели редакції часописів, не обмежувався лише такими високими поняттями, як нація, її честь, власна гідність, а нерідко поєднувався із ніби-то простими, буденними істинами – любов'ю до матері, основами доброчинного виховання, шанування національних традицій тощо.

Чільну увагу приділяли редакції утвердженню здорового способу життя, боротьбі проти тютюнопаління та вживання алкоголю. Роз'яснюючи їх шкоду, редакції намагалися висвітлити проблему через призму конкретних фактів.

Чимало публікацій присвячувалося різним історичним подіям, героям національно-визвольних змагань, Січовим стрільцям тощо.

Основні теоретико-методологічні засади дослідження були належним чином апробовані Б. В. Іваницькою на конференціях, повно висвітлені в її наукових публікаціях та в авторефераті дисертації.

Високий теоретичний рівень наукового дослідження, масштабність і глибина використаного дисертанткою емпіричного матеріалу, повнота розкриття теми дають підставити вважати, що завдання, які ставила перед собою дисертантка, успішно виконані.

Однак як будь-яка творча праця, дисертація Б. В. Іваницької не позбавлена деяких прорахунків чи дискусійних положень. Зокрема:

- Дисертантка стверджує, що для того, аби не дати змоги державним чиновникам звинуватити „Просвіту” в політичній діяльності, вирішено було створити „Народну Раду”, яка, на думку дисертантки, „фактично стала першим українським політичним товариством”. Це не зовсім вірно, бо першою українською політичною організацією в Галичині була „Головна Руска Рада”, створена 19 квітня 1848 р.

- Варто було Б. В. Іваницькій критичніше підійти до характеристики деяких видань, бо, скажімо, порівнювати часописи „Господар і промисловець” чи „Батьківщину” однозначно позитивно, принаймні, некоректно.

- Попри багатоманітність методів дослідження, використаних в дисертації, дисертантці варто було більше скористатися методом кліометрії.

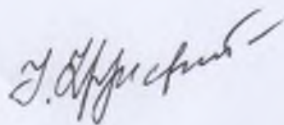
- Загалом правильно трактуючи жанровий комплекс, який використовували редакції господарських видань, нерідко дисертантка уникає визначення конкретних жанрів, обмежуючись при цьому виразом „журналістський матеріал”.

- Розуміючи вагу цитування, все ж зазначимо, що є в дисертації надто великі цитати, які варто було скоротити.

Безперечно, висловлені зауваження жодним чином не применшують ваги дисертації та наукових спроможностей дисертантки.

За змістом, метою та завданнями, аналізом наукового й емпіричного матеріалу, отриманими результатами та висновками кандидатська дисертація Божени Василівни Іваницької «Преса господарських товариств Східної Галичини: тематичні аспекти, суспільно-політична роль (1918 – 1939 рр.)»

повністю відповідає вимогам п. 11, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 07.03.2007 року № 423 (зі змінами), які висуваються до кандидатських дисертацій від 24 липня 2013 року за № 567. Відповідно, авторка заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата наук із соціальних комунікацій за спеціальністю 27.00.04 – теорія та історія журналістики.

Офіційний опонент -

Крупський І. В.,

доктор історичних наук,

професор кафедри радіомовлення і телебачення

Львівського національного університету імені Івана Франка

Підпис доктора історичних наук, професора Крупського І. В.

ПІДТВЕРДЖУЮ

Вчений секретар Львівського національного
університету імені Івана Франка

доц. Грабовецька О. С.